

Влияние на обвързаната подкрепа по ОСП върху развитието на животновъдните стопанства в България

Проф. д-р КРАСИМИРА КЪНЕВА, Доц. д-р НИНА КОТЕВА, Проф. д-р ХРАБРИН БАШЕВ, Доц. д-р ПЛАМЕНА ЙОВЧЕВСКА, Ас. ВАСИЛ СТОЙЧЕВ

Институт по аграрна икономика – София

E-mail: k_kaneva@hotmail.com

Резюме

Предмет на настоящето изследване е влиянието на обвързаната с производството подкрепа върху преструктурирането, ефективността и конкурентоспособността на земеделските стопанства в животновъдството.

Установява се, че икономическата ефективност на земеделските стопанства нараства в резултат от увеличението на общата, в т.ч. и обвързаната с производството подкрепа. Ефективността без субсидии обаче намалява във всички сектори спрямо първата година от присъединяването на страната към ЕС. Измененията в обвързаната с производството подкрепа за 2017–2020 г. има за цел прерориентиране на потока от средства от сборните стада в икономически слаби, необлагодетелствани и уязвими райони към стопанства с високопродуктивни животни под селекционен контрол. Въвежда се преразпределително плащане с по-висока ставка на подкрепа за стопанствата с малък размер на стадата. Специални схеми се въвеждат за подпомагане на бенефициентите от планинските райони.

Ключови думи: обвързана подкрепа, ОСП, животновъдни стопанства

Оценката на резултатите и очакванията от прилагането на обвързаната с производството подкрепа в животновъдството е от съществено значение за националната аграрна политика на България. Известно е, че в ОСП 2007–2013 за нашата страна такава подкрепа не се предвиждаше, което доведе до рязко влошаване на резултатите в животновъдния сектор. За да се преодолее кризата в сектора, още през 2008 г. България въвежда преходни инструменти за подпомагане под формата на Схеми за национални доплащания към директните плащания (НДДП), някои от които не са обвързани с производството. От 2010 г. беше променена и ОСП, като съгласно чл. 68 от Регламент (ЕО) № 73/2009, до 10% от пакета за директни плащания може да се използва за специфично подпомагане на различни сектори, в т.ч. до 3,5% за обвързано с производството подпомагане за всички сектори, в които то се прилага. Същевременно продължи и подпомагането по Схемите за национални доплащания.

С оглед подобряване на политиката в областта на животновъдството, по предложение на част от новоприетите източноевропейски страни, в ОСП 2014–2020 беше възприето делът на обвързаната с производството подкрепа да достигне 13% от общия пакет за подпомагане в страните, които желаят да прилагат този механизъм. България ще използва пълния размер на тази подкрепа.

Методология на изследването

Оценката за влиянието на обвързаната с производството подкрепа в животновъдството се основава на система от показатели, чрез които се отчитат:

- *Структурните промени* за периода на действие на ОСП 2007–2013 – динамика в броя на стопанствата, броят на животните и размерът на стадата.

- *Икономическата ефективност на производството* – динамиката в брутната продукция (БП), общите разходи и нетният доход.

За оценка на реалната ефективност, вместо счетоводния нетен доход на стопанствата се използва икономическият нетен доход. Той се получава, като от счетоводния нетен доход са приспаднати алтернативните разходи за неплатения фамилен труд. Стойността му е определена чрез умножение на неплатения труд средно за стопанство, изразен в годишни работни единици (ГРЕ) на разходите за работна заплата и осигуровки на платените ГРЕ в стопанството. Тук не са взети предвид алтернативните разходи за вложените в производството собствена земя и капитал, тъй като в животновъдните стопанства те имат по-малко значение, в сравнение с разходите за труд.

- *Влиянието на обвързаната подкрепа върху доходите на стопанствата* – структура на БП, относителен дял на обвързаната подкрепа в структурата на общата подкрепа (директните плащания). Чрез структурата на БП (без субсидии) в динамика се разкрива реално постигнатата ефективност на стопанствата след присъединяването на страната към ЕС. Относителният дял на средствата по основните схеми на субсидиране в общата подкрепа на стопанствата, в т.ч. по Програмата за развитие на селските райони (ПРСР), дава представа за значението и приноса на всяка от схемите за финансовото състояние на стопанствата.

- *Новите инструменти за обвързана с производството подкрепа за 2017–2020 г.* – сравненията на схемите за обвързана с производството подкрепа до 2016 г. и предложенията за нотификация за периода след 2017 г. разкриват промяната в акцентите на националната политика в областта на животновъдството и усилията за преодоляване на проблемите и изкривяванията при подпомагането в предходния период.

- *Очакваният ефект от приложението на новите инструменти на обвързана подкрепа* – измерва се чрез промяна и въвеждане на нови схеми и чрез показателите за реструктуриране на бюджета за обвързаната с производството подкрепа.

Резултати от изследването

Изследването на структурата на земеделските стопанства в животновъдството показва, че при основните стада – млечни крави, овце – майки и кози – майки, намалява общият брой на стопанствата и броят на животните. Млечните крави намаляват от 406 х. бр. през 2010 г. на 276 х. бр. през 2015 г. – или с 32%. Броят на овцете – майки все още се запазва над 1 млн, но спадът за периода е 17%. С най-висок темп намаляват козите – майки (34%), в резултат на което наброяват едва 220 хил. бр. Увеличение се наблюдава единствено при млечните биволи (30%), но техният брой е сравнително малък (7 хил.) и няма съществено стопанско значение.

Тенденцията в изменението на животните е разнопосочна в отделните групи, според размера на стадата. Ускорено намалят животните, отглеждани в най-малките стопанства, от до 9 млечни крави и 1–49 овце – майки. Най-голям дял от млечните крави (41,5%) се отглеждат в стопанствата с размер 10–49 броя, като в последните години те също намаляват, макар и по-малко, в сравнение с първата група. Млечните крави в стадата с размер над 50 крави нарастват, най-осезаемо в групата над 200 животни.

При овцете – майки най-голям е дялът на животните (43%), които се отглеждат в стада с размер 100–199 животни, като тенденцията е към увеличение – 42% спрямо 2007 г. Два пъти нарастват животните в групата с размер над 300 овце – майки, но все още в тези стада се отглежда най-малък дял от животните и не може да компенсира общото намаление на овцете – майки.

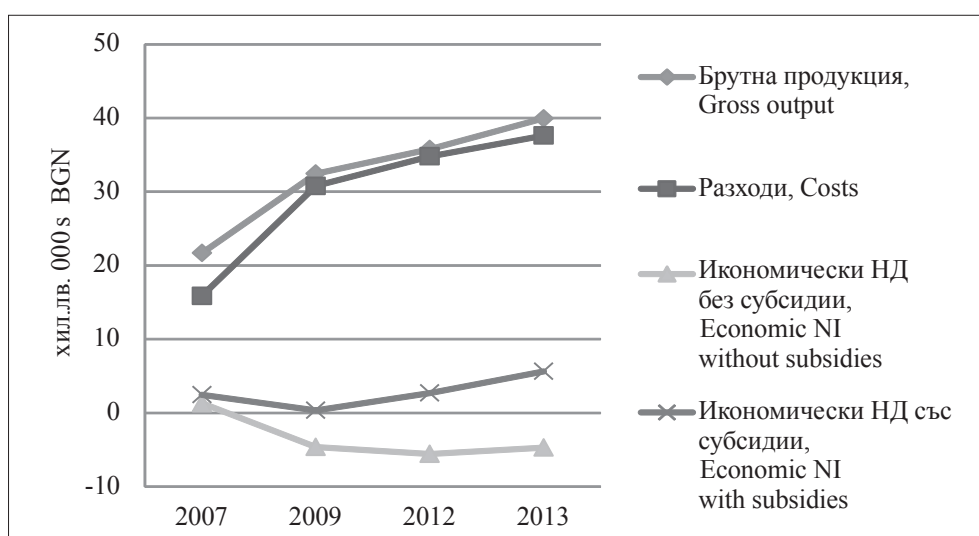
Налице е уедряване на млечните стада при всички видове животни, което от икономическа гледна точка предполага реализирането на икономии от мащаба.

За разлика от млечното говедовъдство, броят на месодайните крави нараства 4 пъти спрямо 2010 г., като достига 76 хил. Увеличението на животните е характерно за всички групи, но най-съществено е в групата 10–49 животни, където се отглеждат почти полови-

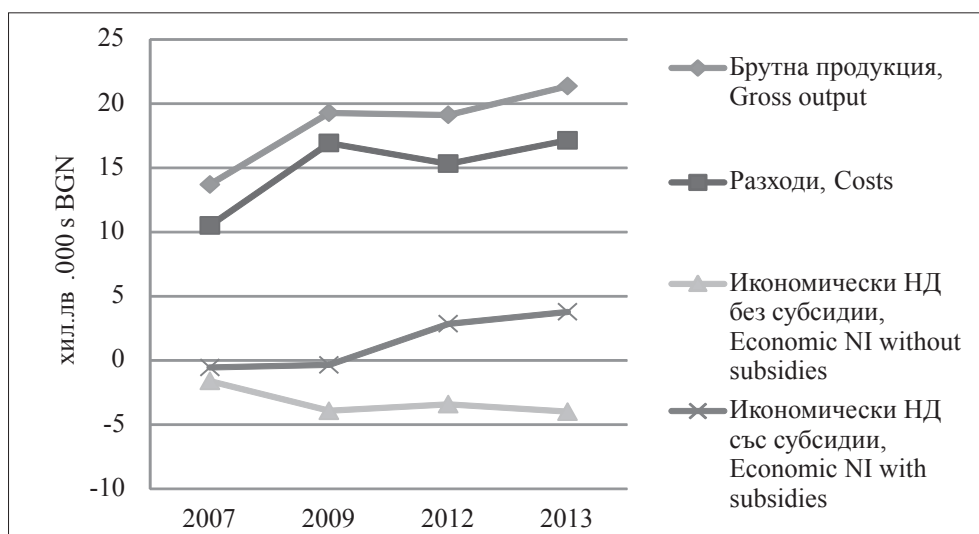
ната от месодайните крави (48%). В известна степен това е резултат от прехвърлянето на значителен брой млечни крави към месодайните стада, поради затруднения в реализацията на млякото и поради по-ниския праг на допустимите за субсидиране месодайни животни – 5 броя (при 10 в млечното говедовъдство).

Ефективността от производството, изразена чрез икономическия нетен доход със субсидии, нараства след кризисната 2009 г.,

като темпът е по-висок при млечните крави, в сравнение с този при овцете – майки (фиг. 1, фиг. 2). Нетният икономически доход без субсидии, който е показателен за реалната ефективност от управлението на стопанствата, рязко спада към 2009 г., като отрицателната му величина се запазва и през следващите години. Това означава, че без субсидии стопанствата с млечни крави и овце – майки не биха преживели. Темпът на нарастване на икономическия нетен доход със субсидии и на на-

Фиг. 1. Ефективност на производството в стопанствата с млечни крави
Fig. 1. Efficiency of production in dairy farms

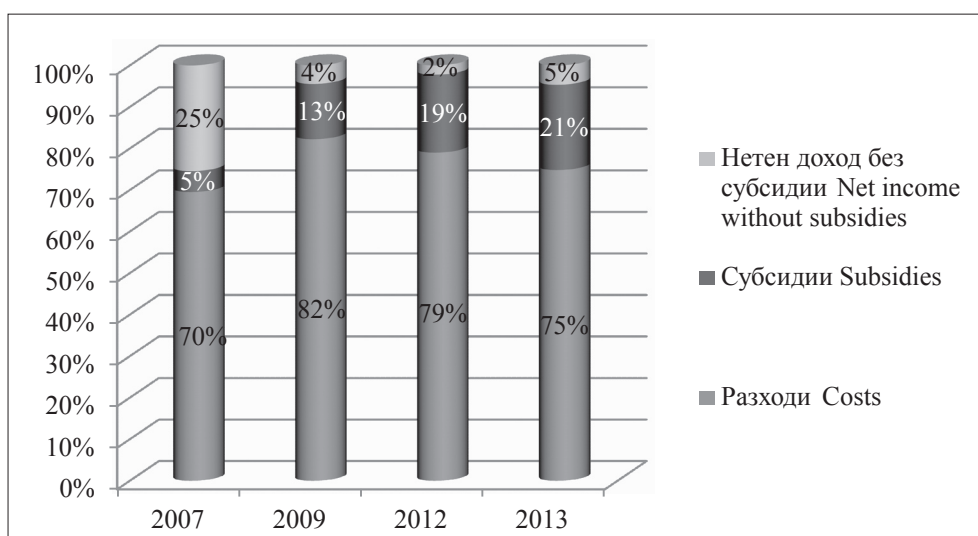

Фиг. 2. Ефективност на производството в стопанствата с овце – майки
Fig. 2. Efficiency of production in farms with ewes

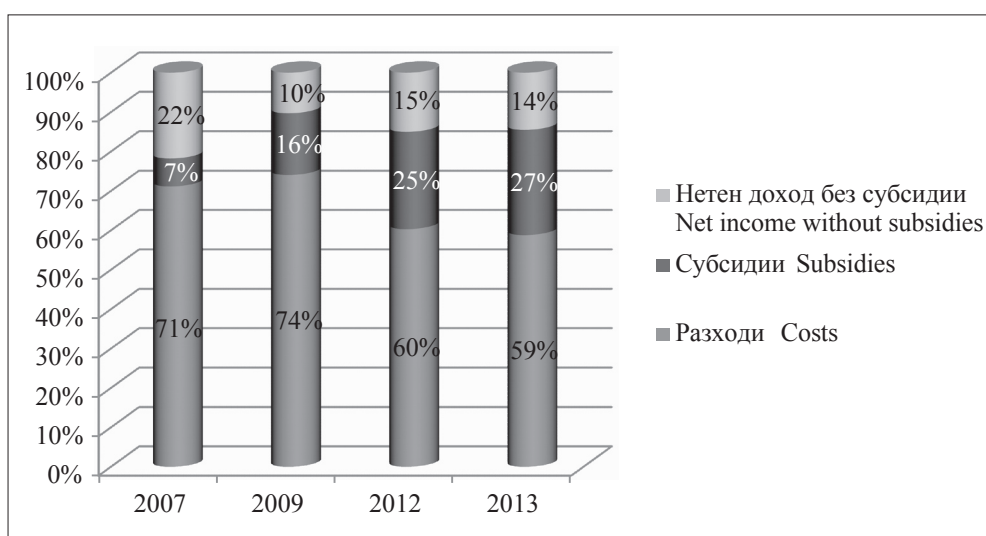
маление без субсидии е по-висок в стопанствата с млечни крави, но няма съществена разлика в абсолютния размер на нетния доход при двата вида животни. Поради по-високите разходи в стопанствата с млечни крави, нормата на рентабилност към производствените разходи през 2013 г. е 16%, а при овцете – майки достига 24%. Това означава, че стопанствата с овце – майки имат по-добри възможности за осъществяване на разшире-

но възпроизводство, в сравнение със стопанствата в млечното говедовъдство.

Изследването на структурата на БП в динамика разкрива тенденция в изменението на нетния доход, сходна с посочената за икономическия нетен доход. Делът на нетния доход без субсидии в БП намалява до 2009 г., след което започва известно възстановяване, но значително под равнището на базисната 2007 г. (фиг. 3, фиг. 4). Въпреки че делът на

Фиг. 3. Структура на брутната продукция в стопанствата с млечни крави
Fig. 3. Structure of Gross output in dairy farms

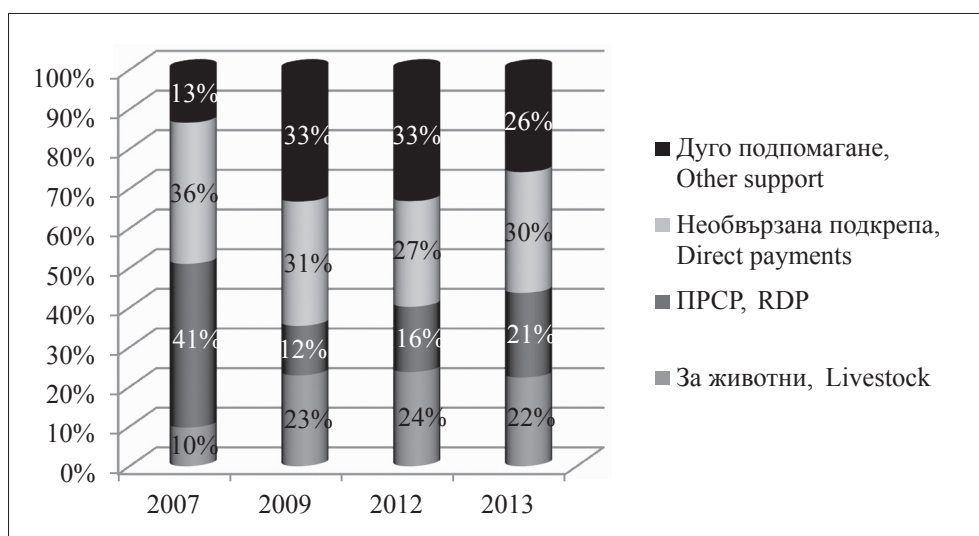

Фиг. 4. Структура на Брутната продукция в стопанствата с овце – майки и кози – майки
Fig. 4. Structure of gross production in farms with ewes and goats

субсидиите в БП нараства с висок темп, дялът на нетния доход със субсидии при млечните крави (26%) остава по-нисък спрямо 2007 г. (30%). При овцете – майки дялът на нетния доход със субсидии нараства с 2% пункта, като достига 41%. Това е висок дял и гарантира висока рентабилност, съответно 35% и 70%, поради високия дял на неплатения труд в стопанствата, който не е отчетен в произ-

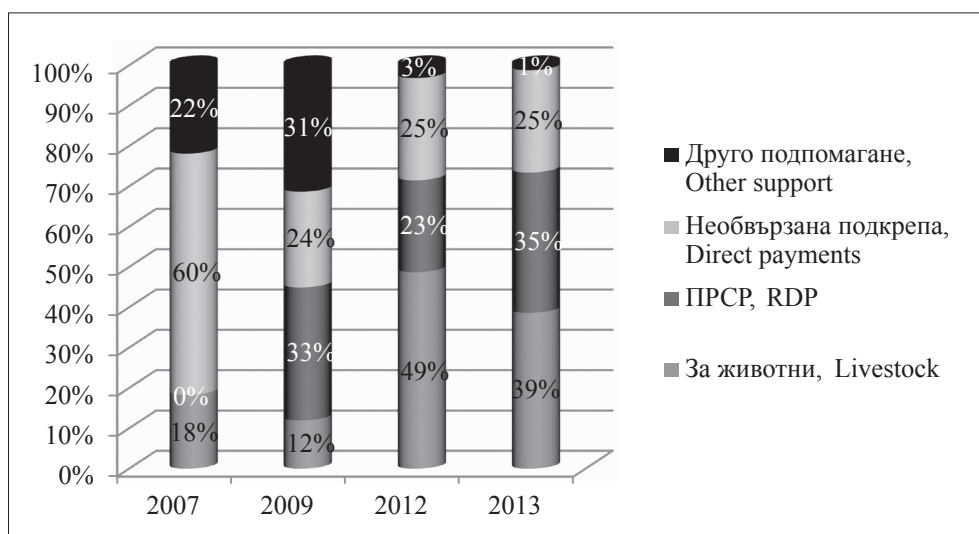
водствените разходи, т.е. издръжката на собствениците на стопанствата се съдържа в нетния доход.

Показателен за значимостта на обвързаната с производството подкрепа е нейният дял от общата стойност на субсидиите в земеделските стопанства (фиг. 5, фиг. 6). Както се вижда от графиките, дялът на субсидиите за животни, които в преобладаващата си част

Фиг. 5. Структура на субсидиите по източници на финансиране в стопанствата с млечни крави

Fig. 5. Structure of subsidies by source of financing in dairy farms

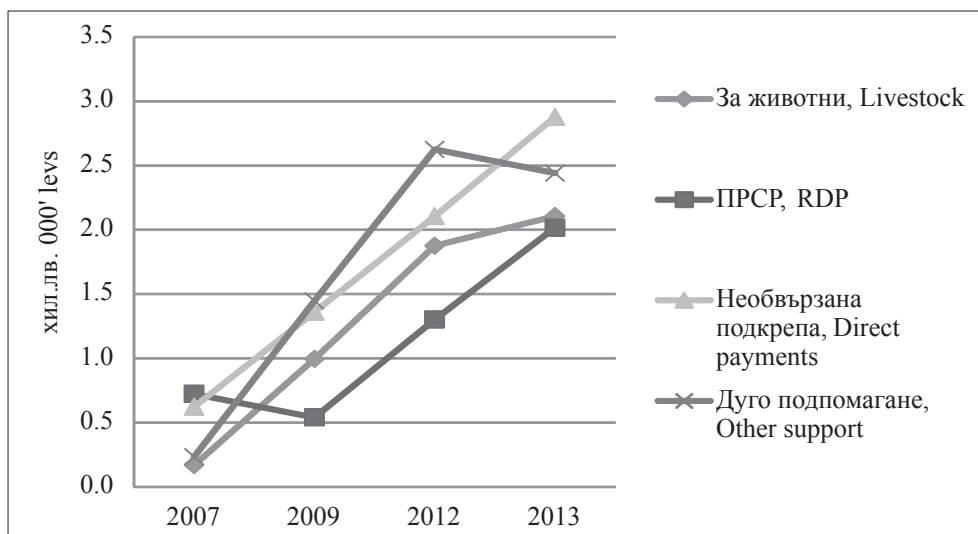

Фиг. 6. Структура на субсидиите по източници на финансиране в стопанствата с овце – майки

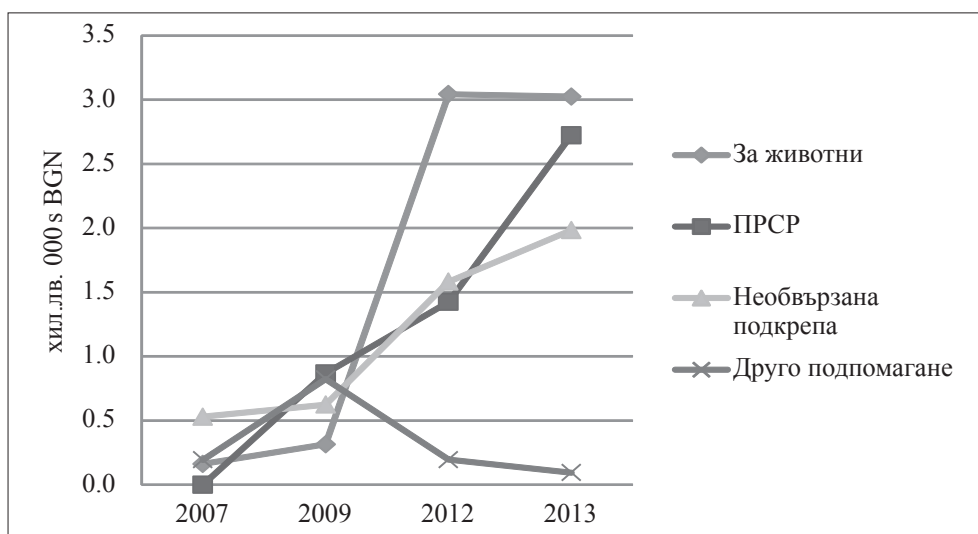
Fig. 6. Structure of subsidies by source of financing in ewe and goat farms

са по схемите за обвързана подкрепа е около 22% при млечните крави и 39% при овцете – майки и козите – майки, като този дял нараства над два пъти спрямо 2007 г. Това говори за нарасналата значимост на средствата за обвързана подкрепа в стопанствата с млечни крави, овце – майки и кози – майки. Същевременно в стопанствата с млечни крави с по-голям темп нарастват средствата за необвързаната подкрепа по СЕПП, а тези по ПРСР през

2013 г. почти се изравняват със средствата за обвързаната подкрепа (фиг. 7). Показателно е, че стопанствата с млечни крави в по-голяма степен разчитат на необвързаната с производството подкрепа, която заема над 50% от общата подкрепа. Средствата за друго подпомагане заемат значителен дял от подпомагането за млечни крави, 26–33%. Може да се допусне, че това са средства преди всичко за подпомагане на млечното животновъдство, но те

Фиг. 7. Динамика в размера на субсидиите в стопанствата с млечни крави
Fig. 7. Dynamics of subsidies in dairy farms

Фиг. 8. Динамика в размера на субсидиите в стопанствата с овце – майки и кози – майки
Fig. 8. Dynamics of subsidies in ewe and goat farm

основно са свързани със специфично и инцидентно подпомагане, предимно за предотвратяване на заболявания по животните и други средства, които не могат да бъдат отнесени към утвърдените схеми на подпомагане. Високият дял на допълнителното подпомагане обаче изисква по-детайлна информация за източниците на финансиране, която на този етап не се предоставя.

В стопанствата с овце – майки и кози – майки към 2013 г. близо 40% от субсидиите са по схемите за подпомагане на животни, като значително е намалял делът на средствата за „друго подпомагане”. Останалите 60% съставляват средствата за подкрепа по СЕПП и ПРСР, но тенденцията е този дял да намалява, поради по-високия темп на нарастване на средствата за обвързана подкрепа (фиг. 8). Това означава, че влиянието на обвързаната с производството подкрепа е по-голямо в стопанствата с овце – майки и кози – майки, отколкото при млечните крави.

Поетапното включване на *схеми за подпомагане на животновъдството* в периода 2008–2016 г. доведе до укрепване или задържане в сектора на значителен брой стопанства, но същевременно открои и някои проблеми, породени от използваните схеми – подкрепа получават стопанства, работещи в сивия сектор; малките стопанства са в неравностойно положение с едрите ферми, които реализират икономии от мащаба; малките стопанства в планинските райони, които са социално значими, не получават подкрепа при размер на стадата под 10 крави; прехвърлят се млечни крави в месодайните стада; през 2015 г. субсидията на овца – майка е почти двойна, поради малкия брой кандидатури; изкуствено се разделят овцевъдни стада, за да попаднат в по-малката група за субсидиране – с 10–49 животни, и др. За да се коригират някои от посочените недостатъци и да се постигнат нови цели в животновъдството в настоящия програмен период, МЗХ направи предложения за нотификация на схемите за обвързана подкрепа (табл. 1). Философията на предложенията е да се направи разграничение в подпомагането на дребните и

едрите стопанства, а акцентът от подпомагане на животни в уязвими зони и необлагодетелствани райони да премине към подпомагане на стада под селекционен контрол, което ще спомогне за увеличаване на млечността и изваждане на подпомаганите стопанства от „сивия сектор”. Основните промени се отнасят до:

- Разделяне на схемите за стокови и селекционни млечни и месодайни крави;
- Увеличаване на минималния брой животни за подпомагане при млечните и месодайните крави под селекционен контрол;
- Въвеждане на нова схема за млечни крави в планинските райони;
- Въвеждане на минимален праг за реализирано мляко, диференциран за млечните крави в равнинен и планински район и под селекционен контрол;
- Изваждане на мъжките животни от схемата за подпомагане на биволи и въвеждане на минимален праг за реализирано мляко;
- Въвеждане на модулирана по-висока ставка (преразпределително плащане) за стадата с размер до 250 млечни и месодайни крави от стоковите стада и под селекционен контрол, и за стадата с биволици.
- Подпомагането на малките стада с овце – майки и кози – майки (10–49 животни) се запазва само в планинските райони;
- Въвеждат се отделни схеми за подпомагане на овце – майки и кози – майки от стоковите стада и под селекционен контрол;
- Въвежда се по-висока модулирана ставка за стадата с овце – майки и кози – майки под селекционен контрол – размер до 300 животни.

Бюджетът за обвързана подкрепа през 2017 г. намалява с 4,7% спрямо 2014 г. и с 23% спрямо 2016 г. Променя се и неговата структура по източници на финансиране, като делът на националните доплащания от 72,5% пада на 22,3%, а съответно нараства делът на средствата от ЕС (табл. 2). Към 2017 г. се премахват схемите за национални доплащания за крави, говеда и биволи и се запазва само схемата за подпомагане на овце – майки и кози – майки. Разпределението на средствата

Таблица 1. Схеми за обвързана с производството подкрепа
Table 1. Coupled support schemes

Схеми Schemes	до 2014 г. / up to 2014	2015–2016 г.	2017–2020 г.
Национални доплащания – обвързана подкрепа за крави, овце и кози	3 схеми / 3 schemes	2 преходни схеми / 2 transitional schemes	1 преходна схема / 1 transitional scheme
National additional payments, coupled sup- port for cows, ewes and goats	* крави с бозаещи телета / Suckler cows and биволи над 10 броя / Cattle and buffaloes over 10 pieces * овце – майки и кози – майки, над 50 броя / Ewes and goats over 50 pieces	* говеда и биволи над 10 броя / Cattle and buffaloes over 10 pieces * овце – майки и кози – майки, над 50 броя / Ewes and goats over 50 pieces	* овце – майки и кози – майки, над 50 броя / Ewes and goats over 50 pieces
Специфично подпомагане до 2014 г. Обвързана подкрепа след 2015 г. със средства от ЕС	3 схеми за краве мляко / 3 schemes for cow's milk	3 схеми за крави / 3 schemes for cows	5 схеми за крави / 5 schemes for cows
Specific support up to 2014. Coupled support after 2015 with EC funds	* икономически слаби общини, 10–49 млечни крави / Economically weak mu- nicipalities, 10–49 dairy cows * необлагодетелствани райони, 10–49 млечни крави / LFA 10–49 dairy cows * уязвими зони, над 50 млечни крави / Vulnerable zones, more than 50 dairy cows	* млечни крави над 10 броя / Dairy cows over 10 pieces * месодайни крави и юници, над 5 броя / Cows for meat and heifers over 5 pieces * млечни и месодайни крави под селекционен контрол, над 10 броя / Dairy and meat cows under selection control (SC), over 10 pieces	* млечни крави 10–250 броя, реализирано мляко мин. 2000 л в планински и 3000 л в равнинни райони / Dairy cows 10–250 pieces, sold milk min. 2000 liters in mountain and 3000 liters in lowland areas * месодайни крави и юници, 10–250 броя / Cows for meat and heifers, 10–250 pieces * млечни крави под СК, над 20 броя, мин. 4000 л, модулирана ставка – по-висока до 250 животни / Dairy cows under SC, over 20 pieces, min. 4000 l sold milk, modulated rate – higher to 250 animals; * месодайни крави под СК, над 20 броя, модулирана ставка до 250 животни / Cows for meat under SC, over 20 pieces, modulated rate up to 250 animals * млечни крави в планински райони, 5–9 броя – Нова! / Dairy cows in mountain areas, 5–9 pieces – New! * биволици и малакини над 10 броя, модулирана ставка до 250 броя, изключват се мъжките животни / Female buffaloes over 10 pieces, modulated rate up to 250 animals, male buffaloes excluded
Специфично подпомагане до 2014 г. Обвързана подкрепа след 2015 г.	2 схеми за овце – майки и кози – майки / 2 schemes for ewes and goats	2 схеми за овце – майки и кози – майки / 2 schemes ewes and goats	2 схеми за овце – майки и кози – майки / 2 schemes ewes and goats
Specific support up to 2014 Coupled support after 2015	* уязвими зони, 10–49 броя / Vulnerable zones, 10–49 pieces * необлагодетелствани райони, 10–49 броя / LFA, 10–49 pieces	* овце – майки и кози – майки, 10–49 броя / Ewes and goats, 10–49 pieces * овце – майки и кози – майки под селекционен контрол, над 50 броя / Ewes and goats under SC, 10–49 pieces	* овце – майки и кози – майки, 10–49 броя, само в планински райони / Ewes and goats, 10–49 pieces only in mountain areas * над 50 броя овце-майки и над 20 броя кози-майки под СК, модулирана ставка, по-висока до 300 животни / over 50 ewes and 20 goats under SC, modu- lated rate higher to 300 animals

Източник: Дирекция „Анализ и стратегическо планиране“, МЗХ, 2016 г.
Source: Directorate „Analysis and Strategic Planning“, MAF, 2016.

Таблица 2. Бюджет на схемите за обвързана подкрепа
Table 2. Budget for coupled support schemes

	2014 г.			2016 г.			2017–2020 г.		
	Брой бенефициенти, х.бр./ Number of beneficiaries, thousands	Бюджет, млн. лв. / Budget, million BGN	%	Брой бенефициенти, х.бр. / Number of beneficiaries, thousands	Бюджет, млн. лв. / Budget, million BGN	%	Бюджет, млн. лв. / Budget, million BGN	%	
Национални допълнения National additional payments	19,8	119,3	72,5%	13,3	82,4	40,4%	34,9	22,3%	
Крави с бозаещи телета Suckler cows	5,4	19,5	11,8%						
Говеда и биволи / Cattle and buffaloes	6,9	60,3	36,7%	5,8	44,9	22,0%			
Овце – майки и кози – майки / Ewes and goats	7,5	39,5	24,0%	7,5	37,5	18,4%	34,9	22,3%	
Специфично подпомагане (обвързана подкрепа) със средства от ЕС / Specific support (coupled payments) with EC funds	10,3	45,3	27,5%	23,3	121,8	59,6%	121,8	77,7%	
Млечни крави / Dairy cows	5,7	41,7	25,3%	8,0	69,7	34,1%	68,1	43,5%	
Месодайни крави / Cows for meat				6,4	24,9	12,2%	22,0	14,0%	
Биволи / Buffaloes				0,3	5,4	2,6%	4,4	2,8%	
Овце – майки и кози – майки / Ewes and goats	4,6	3,6	2,2%	8,6	21,8	10,7%	27,3	17,4%	
Общо / Total	30,0	164,6	100,0%	36,6	204,2	100,0%	156,7	100,0%	

Източник: Дирекция „Анализ и стратегическо планиране“, МЗХ, 2016 г.
Source: Directorate „Analysis and Strategic Planning“, MAF, 2016.

за обвързана подкрепа е в съотношение 44% за млечни крави, 39% за овце – майки и кози – майки, 14% за месодайно говедовъдство и 3% за млечни биволи. Динамиката в размера на подкрепата е различна за отделните видове животни. В най-голяма степен нарастват средствата за овце – майки и кози – майки, като почти половината от средствата се осигуряват от ЕС, основно за селекционни стада (88%). При млечните крави подкрепата нараства само с 12%, като над половината от средствата (54%) са за селекционните стада. Съществено намаляват средствата за подпомагане на месодайните говеда и биволите – от 60,3 млн. лв. на 22 млн. лв., с 56%. При месодайните крави се заделят средства за селекционен контрол, но те са по-малък дял (14%), в сравнение с млечните стада.

Очакваният ефект от приложението на новите схеми за обвързана подкрепа е в следните направления:

- да се установи по-справедлив принцип за възстановяване на част от производствените разходи, в зависимост от техния нормативен размер;
- да се преодолеят несъответствията в подкрепата за различните групи стопанства;
- равнището на подкрепа да съответства на спецификата на отделните производствени направления;
- да се осигурят стимули за изпълнение на критериите за по-високо качество, продуктивност и конкурентоспособност;
- да се подпомогнат уязвимите групи стопанства, по-специално стопанствата в планинските райони;
- равнището на подкрепа да допринася за постигането на динамичните цели на аграрната политика.

Заклучение

Нарастването на средствата за обвързана с производството подкрепа в животновъдство-

то през настоящия програмен период е най-същественият инструмент за промяна в ОСП, касаещ предимно новоприетите източноевропейски страни. Промяната е съобразена с различната производствена структура на стопанствата, в сравнение със старите страни – членки и трябва да бъде отправна точка при подготовката за присъединяване в кандидатстващите за членство в ЕС страни.

ЛИТЕРАТУРА

Схеми за обвързано с производството подпомагане (2017–2020 г.). МЗХ, август, 2016 г.;

[http://www.mzh.government.bg/MZH/bg/Short-Links/SelskaPolitika/Direktniplashtaniq 2015-2020/Analiziprezentacii2016.asp](http://www.mzh.government.bg/MZH/bg/Short-Links/SelskaPolitika/Direktniplashtaniq%2015-2020/Analiziprezentacii2016.asp)

Effect of CAP Coupled Support on the Development of Livestock Farms in Bulgaria

K. KANEVA, N. KOTEVA, H. BACHEV,
PL. YOVCHEVSKA, V. STOYCHEV
Institute of Agricultural Economics – Sofia

Subject of this study is the impact of coupled support on restructuring, efficiency and competitiveness of livestock farms.

It was found that the economic efficiency of farms is growing as a result of the increase in total, including coupled support. The efficiency without subsidies, however, decreased in all sectors compared to the first year of EU accession. Changes in coupled support for 2017–2020 are aimed to redirecting the flow of funds from pooled herds in economically weak, disadvantaged and vulnerable areas to farms with highly productive animals under selection control. Redistributive payments with higher rate of support for farms with small herd size are introduced. Special schemes are introduced to support the beneficiaries in mountain areas.

Key words: coupled support, CAP, livestock farms